

TAMARA C. VAN DER BROEK^a
ANDRÉ M. VAN DER LAAN^b
GIJS WEIJTERS^c

Bedreiging via internet

Verschillen in risicofactoren tussen jongeren die online en offline bedreigen

Panopticon, 37 (2), 90-105
© 2016 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2016

- a Voormalig junior onderzoeker, WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie. Momenteel werkzaam als reclasseringswerker.
- b Senior onderzoeker, WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie (Corresp.: a.m.van.der.laan@minvenj.nl).
- c Onderzoeker, WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Abstract

Harassment on the Internet

Differences in risk factors between adolescents who harass online and offline

An increasing part of the social lives of young people takes place on the Internet and via online communication. This causes antisocial behavior, such as threats, to be displayed more frequently online. However, there is little research into differences in risk factors between online and offline perpetrators of serious, punishable antisocial behavior, while this understanding has important scientific and societal value. This study investigated whether differences exist in risk and protective factors between young people who threaten offline and youth who threaten online. The used data are from the WODC Youth Delinquency Survey (MZJ) from 2005 and 2010. The results show that young people who report only online threats differ little from non-delinquent youth in terms of risk and protective factors. Youngsters who report both online and offline threats, have a much greater risk. Implications for criminological theory and the social significance of these findings are discussed.

Keywords: online antisocial behavior, risk factors, threats, self-report, youth delinquency

Kernwoorden: online antisociaal gedrag, risicofactoren, bedreiging, zelfrapportage, jeugdcriminaliteit

INLEIDING

Bijna iedere jongere in Nederland en België heeft thuis toegang tot het internet (LIVINGSTONE *et al.*, 2011). De digitale wereld biedt jongeren de gelegenheid om sociale contacten aan te gaan en te onderhouden, maar ook om antisociaal gedrag te vertonen.

Bij antisociaal gedrag online kan het bijvoorbeeld gaan om online pesten. Er zijn in de afgelopen jaren al diverse onderzoeken gedaan naar slachtofferschap en/of daderschap van online pesten (KERSTENS & VEENSTRA, 2013; SOURANDER *et al.*, 2013; HEMPHILL *et al.*, 2012; Perren & GUTZWILLER-HELFENFINGER, 2012). Daarnaast kan antisociaal gedrag online ook ernstiger vormen aannemen zodanig dat het strafbaar is; het gaat dan om het plegen van delicten online. Delicten die online worden gepleegd, kunnen worden onderscheiden in cybercriminaliteit en gedigitaliseerde criminaliteit. Bij cybercriminaliteit gaat het om delicten waarbij de ICT doelwit is (in de literatuur ook bekend als cybercriminaliteit in enge zin). Een voorbeeld hiervan is het onbruikbaar maken van computersystemen door het versturen van een

DDoS-aanval of het versturen van virussen (zie bijvoorbeeld GARG *et al.*, 2013; HOLT & BOSSLER, 2013). Daarnaast wordt gedigitaliseerde criminaliteit onderscheiden (in de literatuur ook cybercriminaliteit in brede zin genoemd; ZEBEL *et al.*, 2014). Bij gedigitaliseerde criminaliteit speelt ICT een essentiële rol als plaats of hulpmiddel om traditionele vormen van criminaliteit te plegen, bijvoorbeeld bedreiging via sociale media of verspreiding van kinderporno via internet.

Veruit het meeste onderzoek naar achtergrondkenmerken van delinquenten richt zich op traditionele offline delicten. Er is slechts beperkt onderzoek bekend naar de kenmerken van daders die online delicten plegen. Als er al onderzoek wordt gedaan naar de achtergrondkenmerken van onlineplegers, dan richt men zich vooral op het online gedrag en nauwelijks op de offline delicten die deze daders plegen. Het is daardoor onduidelijk in hoeverre er sprake is van een overlap tussen kenmerken van daders van online en offline antisociaal gedrag. Bepalen of online en offline daders van elkaar verschillen, is van belang voor de aanpak van dergelijk antisociaal gedrag. Mocht blijken dat online daders niet verschillen van offline daders, dan betekent dit dat interventies die nu worden ingezet bij offline daders, ook kunnen worden ingezet bij online daders. Wanneer er wel sprake is van een ander type dader, dan vraagt dit mogelijk om een ander soort aanpak. Het is om die reden belangrijk om meer zicht te krijgen op het online antisociaal gedrag en in hoeverre de oorzaken hiervoor anders zijn dan voor offline antisociaal gedrag.

Daarnaast is het ook wetenschappelijk gezien interessant om meer inzicht te krijgen in jongeren die online antisociaal gedrag vertonen. Binnen de criminologie woedt al enige tijd een discussie of dezelfde verklaringen opgaan voor zowel online als offline antisociaal gedrag (YAR, 2005). Volgens GRABOSKY (2001) is virtueel antisociaal gedrag in de basis hetzelfde als traditioneel antisociaal gedrag. Een belangrijk verschil is het medium waarmee of waartegen het delict wordt gepleegd. Bestaande criminologische theorieën kunnen volgens hem daarom ook gebruikt worden om online antisociaal gedrag te verklaren. CAPPELER (2001) betoogt daarentegen dat de virtuele wereld een unieke sociale omgeving is waarin nieuwe vormen van antisociaal gedrag ontstaan. Zij is van mening dat traditionele verklaringen niet opgaan en er behoefte is aan nieuwe verklaringsmodellen. YAR (2005) stelt dat traditionele verklaringen slechts gedeeltelijk opgaan voor online antisociaal gedrag.

Recent empirisch onderzoek naar de overeenkomsten tussen online en offline daders richt zich vooral op pesten (KERSTENS & VEENSTRA, 2013; TOKUNAGA, 2010). Zo hebben KERSTENS en VEENSTRA (2013) onderzocht of cyberpesters verschillen van traditionele pesters. Zij concluderen dat cyberpesten eerder een transformatie van en wisselwerking met traditioneel pesten is dan een nieuwe vorm van pesten met nieuwe daders. TOKUNAGA (2010) haalt in zijn researchsynthese diverse onderzoeken aan waaruit blijkt dat verklaringen van traditioneel pesten in veel opzichten juist verschillen van verklaringen voor cyberpesten. Naar de overeenkomsten en verschillen tussen online en offline daders van meer ernstige delicten is nog nauwelijks onderzoek verricht.

In dit onderzoek gaan we na of hetzelfde geldt voor ernstiger antisociaal gedrag, namelijk bedreiging. Hoewel bedreiging kan worden gezien als een zwaardere vorm van pesten (zie ook TOKUNAGA, 2010), kan bedreiging strafrechtelijke consequenties hebben voor de dader. Inzicht in online bedreiging is temeer van belang, omdat communicatie via internet een steeds belangrijkere en grotere rol speelt in het leven van jongeren. Hierdoor is het aanmerkelijk dat deviant online gedrag zoals gedigitaliseerde criminaliteit, ook een steeds groter probleem wordt. Begrijpen welke verschillen en overeenkomsten er bestaan in gedrag, achtergrondkenmerken en risico- en beschermende factoren tussen jongeren die online bedreiging rapporteren en jongeren die offline bedreiging rapporteren kan dus belangrijke inzichten verschaffen voor beleidsmakers en verdere wetenschappelijke theorievorming.

Onze onderzoeksvraag luidt: Welke overeenkomsten en verschillen bestaan er tussen daders van online en offline bedreiging?

THEORIE EN EERDER ONDERZOEK

Een veelgebruikt model om offline antisociaal gedrag te kunnen verklaren is het (bio)sociaalecologische model van BRONFENBRENNER (1979) en het daarvan afgeleide risicofactorenmodel (LOEBER *et al.*, 2008). De gedachte achter dit model is dat factoren in verschillende leefgebieden effect hebben op het individuele gedrag en de ontwikkeling van mensen. Het betreft niet alleen biologische en psychologische kenmerken, maar ook kenmerken van het gezin, de school, de vriendengroep en de buurt. Op de verschillende leefgebieden kunnen risicofactoren bestaan die de kans op antisociaal gedrag vergroten (LOEBER *et al.*, 2008; VAN DER LAAN & BLOM, 2006; FARRINGTON, 2003; LIPSEY & DERZON, 1998). Individuele risicofactoren zijn bijvoorbeeld impulsiviteit en gebrekkige sociale vaardigheden (LOEBER *et al.*, 2008). Risicofactoren ten aanzien van het gezin zijn een zwakke binding met de ouders, weinig openheid in de communicatie tussen kind en ouder en gebrekkige controle door de ouders (STATTIN & KERR, 2000; RUTTER *et al.*, 1998). Daarnaast vormen ook het gebruik van alcohol (FELSON, 1998), het hebben van delinquente vrienden (WIKSTRÖM & BUTTERWORTH, 2006; WEERMAN, 2003) en ongestructureerde vrijetijdsbesteding (OSGOOD & ANDERSON, 2004; OSGOOD *et al.*, 1996) een risico voor antisociaal gedrag. Tot slot worden er contextuele risicofactoren van de school of de buurt waarin een jongere woont onderscheiden, zoals een slecht georganiseerde schoolomgeving en veel criminaliteit in de buurt (LOEBER *et al.*, 2008; FARRINGTON & WELSH, 2007).

Tegenover risicofactoren staan ook beschermende factoren. Deze verklaren (deels) waarom niet alle jongeren antisociaal gedrag vertonen, ook al is er sprake van de aanwezigheid van risico's (FARRINGTON & WELSH, 2007; LOEBER *et al.*, 2008). Beschermende factoren verkleinen de kans op antisociaal gedrag (of vergroten de kans op sociaal gedrag). Voorbeelden van dergelijke factoren zijn sterke sociale bindingen, pro-sociale normen, steun van belangrijke volwassenen, gestructureerde vrijetijdsbestedingen, goede cognitieve vaardigheden en gemotiveerd zijn voor school (CATALANO *et al.*, 2004). Beschermende factoren worden door sommigen ook opgevat als de tegenpool van risicofactoren (zie STOUTHAMER-LOEBER *et al.*, 2002).

Vanuit het risicofactorenmodel wordt aangenomen dat aan conceptueel vergelijkbare antisociale gedragingen dezelfde risico- en beschermende factoren ten grondslag liggen, ongeacht of die nu offline of online worden gepleegd.

Zoals gezegd richt een groot deel van de eerdere studies naar risicofactoren van online antisociaal gedrag zich op daders en slachtoffers van online pesten, maar onderzoek naar risicofactoren van online bedreiging is beperkt. In onze zoektocht naar literatuur hebben we alleen artikelen geselecteerd die online bedreiging onderzoeken. Hierbij moet expliciet sprake zijn van het versturen van berichten met een bedreigende, agressieve inhoud via bijvoorbeeld sociale media, chatboxen of sms zoals bijvoorbeeld in het onderzoek van HOLT *et al.* (2010). Bedreiging in hun onderzoek wordt geoperationaliseerd als *'to post mean or threatening messages about another person for others to see.'*

We vonden maar enkele studies naar risicofactoren van online bedreigers. HOLT *et al.* (2010) onderzochten of lage zelfcontrole en delinquente vrienden een verklaring bieden voor diverse vormen van online delinquentie waaronder online bedreiging. Zij vonden dat zowel lage zelfcontrole als delinquente vrienden gerelateerd zijn aan online bedreiging (HOLT *et al.*, 2010). In het onderzoek van YBARRA en MITCHELL (2004) is gekeken welke psychosociale kenmerken, waarvan bekend is dat ze een rol spelen bij traditioneel pesten, eveneens een rol spelen bij online bedreiging. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat jongeren die online bedreigen relatief meer risicofactoren rapporteren dan jongeren die niet online bedreigen.

Het gaat dan om factoren als een zwakke emotionele binding met ouders, weinig controle door ouders, middelengebruik en ander antisociaal gedrag (YBARRA & MITCHELL, 2004). STICCA *et al.* (2013) laten zien dat antisociaal gedrag, zoals traditioneel pesten en regelovertrekend gedrag, risicofactoren zijn voor online bedreiging (geoperationaliseerd als het posten van gemene, bedreigende of beschamende berichten online). Degenen die offline pesten hebben een grotere kans om een aantal maanden later online te bedreigen. Daarnaast bleek ook dat jongeren die aangaven dat ze rookten, alcohol dronken of andermans spullen hadden vernield een grotere kans hebben om een aantal maanden later online te bedreigen (STICCA *et al.*, 2013). DEMPSEY *et al.* (2011) hebben als een van de weinigen gekeken of jongeren die online bedreigen een nieuwe groep vormen ten opzichte van jongeren die offline bedreigen. Zij concluderen dat jongeren die al offline bedreigen door ICT nieuwe mogelijkheden krijgen om ook online te bedreigen (DEMPSEY *et al.*, 2011).

Eerdere studies naar risicofactoren voor offline bedreiging richten zich met name op risicofactoren van seksuele intimidatie (FINERAN & BOLEN, 2006) en bedreiging in het kader van stalking (ROSENFELD, 2004). Deze vormen van bedreiging vallen echter buiten de reikwijdte van dit onderzoek omdat bedreiging hier onderdeel uitmaakt van een bredere en zwaardere vorm van delinquentie. Bedreiging wordt in deze literatuur doorgaans niet als een aparte gedraging behandeld. Tevens zijn seksuele intimidatie en stalking strafbaar gesteld onder andere artikelen in het Nederlandse wetboek van strafrecht dan de vorm van bedreiging waar het in dit artikel over gaat.

Er is wel veel onderzoek gedaan naar risicofactoren voor antisociaal gedrag door jongeren in het algemeen (zie voor overzichten FARRINGTON & WELSH, 2007; LOEBER *et al.*, 2008). Hoewel het onderzoek naar risicofactoren specifiek voor bedreiging schaars is, kunnen de bevindingen die uit deze studies komen wel belangrijke aanknopingspunten bieden.

In tabel 1 hebben we de belangrijkste risicofactoren volgens FARRINGTON en WELSH en LOEBER *et al.* voor offline antisociaal gedrag samengenomen op basis van het individu, gezin, vrienden en vrijetijdsbesteding. Ook hebben we daarbij een vergelijking gemaakt met risicofactoren voor online bedreiging zoals we die zijn tegengekomen in de beperkte hoeveelheid literatuur hierover. We hebben ons beperkt tot de factoren die ook in onderhavig onderzoek worden meegenomen.

TABEL 1. RISICOFACTOREN VOOR ONLINE BEDREIGING EN OFFLINE ANTISOCIAAL GEDRAG

	Online bedreiging	Offline antisociaal gedrag
Individueel		
Impulsiviteit	X	X
Aandachtsproblemen		X
Middelengebruik (alcohol/ drugs)	X	X
Gezin		
Zwakke binding ouders	X	X
Gebrekkige controle ouders	X	X
Gebrekkige communicatie		X
Leeftijdgenoten		
Delinquente vrienden	X	X
Vrijetijdsbesteding		

Wanneer we naar tabel 1 kijken dan zien we een aantal risicofactoren die zowel voor online bedreiging als voor offline antisociaal gedrag zijn gevonden. We verwachten dan ook dat deze risicofactoren zowel bij de online als offline bedreigers een rol spelen. Zo verwacht-

ten we dat beide groepen problemen ervaren ten aanzien van het individuele functioneren (aandachtsproblemen, impulsiviteit e.d.). Tevens verwachten we dat beide groepen een slechtere band met de ouders en weinig supervisie ervaren. Bij offline bedreigers verwachten we daarnaast een gebrekkige communicatie tussen ouder en kind. Het hebben van delinquente vrienden en het gebruik van alcohol is naar verwachting een risicofactor voor zowel online als offline bedreigers.

METHODE

De analyses worden verricht op data uit twee metingen (afnamejaren 2005 en 2010) van de Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit (MZJ). De MZJ is een periodieke survey uitgevoerd door het WODC waarvoor een steekproef van jongeren in de leeftijd van 10 t/m 17 jaar wordt getrokken uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Alle jongeren die woonachtig zijn in Nederland maken kans om deel te nemen aan het onderzoek. Voor de selectie van de onderzoeksgroep is een tweetraps-gestratificeerde steekproeftrekkingmethode gehanteerd. In de eerste trap zijn de gemeenten geselecteerd. In de tweede trap zijn na stratificatie naar herkomstgroepen, binnen de gemeenten de jongeren geselecteerd. Om een representatieve steekproef te krijgen na de dataverzameling, is de onderzoeksgroep gewogen naar sekse, leeftijd, herkomst, opleiding, landsdeel en stedelijkheidsgraad. Na herweging wijkt de steekproef niet significant af van de populatie wat betreft de hierboven genoemde kenmerken (VAN DER LAAN & BLOM, 2006; VERBURG, 2010). Deelname aan het onderzoek is vrijwillig. Bij jongeren onder de 16 jaar is voor deelname aan het onderzoek toestemming gevraagd aan de ouders. De jongeren krijgen door middel van de Computer Assisted Personal Interviewing (CAPI) en Computer Assisted Self Interviewing (CASI) methode vragen voorgelegd over diverse terreinen van hun functioneren. De respons bedroeg 68,0% in 2005 en 68,5% in 2010. In tabel 2 staan de ongewogen prevalentiecijfers van de achtergrondkenmerken sekse en leeftijd per afnamejaar.

TABEL 2. PREVALENTIE ACHTERGRONDKENMERKEN MZJ 2005 EN 2010

	2005 (N= 1.460)	2010 (N=3.030)
Sekse		
Man	51,5%	50,3%
Vrouw	48,5%	49,7%
Leeftijd		
10-11 jaar	19,7%	32,4%
12-13 jaar	28,9%	24,0%
14-15 jaar	27,4%	22,4%
16-17 jaar	24,0%	21,1%

Operationalisering

In dit onderzoek zijn 27 vragen over het plegen van delicten gebruikt. Twee daarvan hadden betrekking op bedreiging (eenmaal online en eenmaal offline bedreiging). Verder hadden 6 vragen betrekking op een geweldsdelict en hadden 19 vragen betrekking op een vernielings-, vermogens-, of drugsdelict. In tabel 3 staan de delicten per delicttype opgesomd. In dit onderzoek kijken we naar de prevalentie van deze zelfgerapporteerde delicten over het afgelopen jaar. De antwoorden zijn gedichotomiseerd (0= niet gepleegd in het afgelopen jaar, 1= wel gepleegd in het afgelopen jaar).

Vervolgens zijn de jongeren aan de hand van hun zelfgerapporteerde delicten in een van de volgende zes groepen ingedeeld.

1. Online bedreigers (N= 81)
2. Offline bedreigers (N= 240)
3. Combinatiegroep online/ offline bedreigers (N= 138)
4. Plegers van overige geweldsdelicten (N= 509)
5. Plegers van andere delicten (N= 532)
6. Niet-delinquenten (N= 2.990)

In de groep *online bedreigers* bevinden zich jongeren die rapporteren online te hebben bedreigd. In de groep *offline bedreigers* bevinden zich jongeren die rapporteren offline te hebben bedreigd. In de *combinatiegroep online/ offline bedreigers* (hierna kortweg combinatiegroep) zitten jongeren die rapporteren zowel online als offline te hebben bedreigd. In de groep *overige geweldsdelicten* zitten jongeren die geen bedreiging rapporteren, maar wel een ander geweldsdelict zeggen te hebben gepleegd. In de groep *andere delicten* zitten jongeren die geen bedreiging of geweldsdelict rapporteren, maar wel aangeven een ander delict te hebben gepleegd zoals een vernielings-, vermogens- en/of drugsdelict. Hierbij moet wel aangemerkt worden dat het mogelijk is dat jongeren in de categorieën bedreiging ook een gewelds-, vernielings-, vermogens- en/of drugsdelict hebben gerapporteerd. Jongeren in de categorie geweld kunnen een delict uit de categorie *andere delicten* hebben gerapporteerd. De groep *niet delinquente jongeren* bestaat uit jongeren die zeggen geen van de 27 delicten te hebben gepleegd in het afgelopen jaar.

TABEL 3. DELICTEN PER DELICTTYPE

Bedreiging	Bericht gestuurd om bang te maken (online)
	Bedreigd om bang te maken (offline)
Geweld	Op straat bedreigd om te stelen*
	Geweld gebruikt om stelen
	Iemand geslagen, persoon wel gewond
	Iemand geslagen, persoon niet gewond
	Iemand met wapen verwond
	Onvrijwillige seks
Ander delict	Bus, tram, metro of trein vernield
	Muren, trams, bussen beklad
	Voertuig beschadigd
	Woning beschadigd
	Iets anders beschadigd
	Prijsje verwisseld
	Winkeldiefstal minder dan 10 euro
	Winkeldiefstal meer dan 10 euro
	Iets op school/werk gepikt
	Fiets/scooter gestolen
	Heling kopen
	Heling verkopen
	Iets van buitenkant auto gestolen
	Iets uit auto gestolen

	Ingebroken
	Zakken gerold
	Softdrugs verhandeld
	Partydrugs verhandeld
	Harddrugs verhandeld

* Het betreft hier een potentieel vermogensdelict met geweld.
Daarom is dit delict niet aangemerkt als een vorm van bedreiging.

Individuele problemen (functioneren) zijn gemeten met 20 items uit de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (GOODMAN, 1997). Per item is aan de jongeren gevraagd aan te geven of zij in de afgelopen zes maanden hiermee te maken hebben gehad, bijvoorbeeld: 'Ik pieker veel', 'Ik ben snel afgeleid, ik vind het moeilijk me te concentreren' en 'Ik word er vaak van beschuldigd dat ik lieg of bedrieg'. Een hoge score op de schaal wijst op veel individuele problemen (Cronbach's alpha= 0,68).

De relatie met ouders is gemeten met 3 schalen: *informereren door ouders*, *controle door ouders* en *openheid naar ouders* (STATTIN & KERR, 2000). Iedere schaal bestaat uit 5 items met antwoordopties op een 5-punts Likert schaal. De vragen zijn apart gesteld voor vader en moeder. Voor deze studies zijn de gemiddelde scores van vader en moeder gebruikt voor iedere schaal. Indien er slechts gegevens beschikbaar waren over één ouder, is de score van deze ouder gebruikt.

De schaal *informereren* heeft betrekking op de mate waarin ouders informeren naar de tijdsbesteding van hun kind ($\pi = 0,83$). Er worden vragen gesteld als: 'Begint jouw vader/moeder een gesprek met jou over dingen die jij hebt meegemaakt?' en 'Praat jouw vader/moeder met jouw vrienden als ze bij jou thuis komen?'. Een hoge score wijst erop dat ouders meer informeren naar de activiteiten van hun kind. De schaal *controle* gaat over de mate waarin ouders op de hoogte zijn van de bezigheden van hun kind ($\pi = 0,75$). Vragen die gesteld worden zijn: 'Heb je de toestemming van jouw vader/moeder nodig om op een doordeweekse avond tot laat weg te blijven?' en 'Als je 's avonds tot laat bent weg geweest wil jouw vader/moeder dan dat je uitlegt wat je hebt gedaan en met wie je samen was?'. Een hoge score wijst erop dat ouders de activiteiten van hun kind meer controleren. De schaal *openheid* meet de mate waarin kinderen hun ouders informeren over hun vrijetijdsbestedingen ($\pi = 0,82$). Er worden vragen gesteld als: 'Vertel je jouw vader/moeder hoe het ging op school als je thuis komt?' en 'Verberg je voor jouw vader/moeder wat je 's avonds laat en in de weekenden doet?'. Een hoge score wijst erop dat kinderen opener zijn naar hun ouders toe over hun activiteiten.

De schaal *delinquente vrienden* bestaat uit 6 items met antwoordopties op een 4-punt schaal variërend van 'geen enkele' tot 'allemaal' ($\pi = 0,74$). Jongeren is gevraagd of ze vrienden/ vriendinnen hebben die in de afgelopen 12 maanden wel eens 'iets op straat hebben vernield', 'iets uit een winkel hebben meegenomen zonder te betalen dat goedkoper was dan 10 euro', 'iets uit een winkel hebben meegenomen zonder te betalen dat duurder was dan 10 euro', 'ergens hebben ingebroken', 'iemand zo hard hebben geslagen dat die persoon gewond is geraakt' en 'met de politie in aanraking zijn geweest omdat ze werden verdacht van een strafbaar feit'. Een hoge score op deze schaal wijst op het hebben van meerdere delinquente vrienden.

Jongeren is gevraagd naar hun vrijetijdsbesteding doordeweeks en in het weekend. Zij konden aangeven of ze een van de volgende activiteiten doen: 'met ouders op stap', 'bij de sportclub', 'in een jeugdvereniging', 'bij een (andere) vereniging', 'bij vrienden thuis', 'met vrienden op straat', 'in de bioscoop', 'in de kroeg of het café', 'in de disco', 'op een (house)party', 'gaat nooit weg, is meestal thuis' en 'ergens anders, namelijk ...' waarbij de jongeren zelf iets

konden invullen. De antwoorden op deze open vragen zijn voor zover mogelijk ingedeeld in de bestaande categorieën. Daarnaast is er een extra categorie 'werk' toegevoegd. Vervolgens zijn de categorieën ingedeeld in gestructureerde en ongestructureerde activiteiten (OSGOOD & ANDERSON, 2004; 1996). Met ouders op stap, bij de sportclub, in een jeugdvereniging, bij een (andere) vereniging, bij vrienden thuis, in de bioscoop, gaat nooit weg, is meestal thuis en werk zijn aangemerkt als gestructureerd (score= -1). Met vrienden op straat, in de kroeg of het café, in de disco en op een (house)party zijn aangemerkt als ongestructureerd (score= 1). Wanneer een jongere aangaf een van deze activiteiten niet te doen, werd deze aangemerkt als neutraal (score= 0). Antwoorden op open vragen die niet konden worden ingedeeld, zijn eveneens aangemerkt als neutraal. De scores van de 12 items (gestructureerde en ongestructureerde activiteiten) zijn bij elkaar opgeteld tot een totaalscore voor elke respondent. Dit is gedaan voor zowel vrijetijdsbesteding doordeweeks als vrijetijdsbesteding in het weekend. Een hoge score op deze schaal wijst op het doen van veel ongestructureerde activiteiten.

De jongeren is gevraagd of zij alcohol drinken en zo ja, hoeveel glazen alcohol zij doorde- weeks en in het weekend drinken. Er is een variabele voor het totale alcoholgebruik samen- gesteld door het totaal aantal glazen alcohol te berekenen.

Uit onderzoek blijkt dat jongens meer geneigd zijn delicten te plegen dan meisjes. Ook de leeftijd speelt een rol; het is bekend dat het aandeel jongeren dat een delict pleegt sterk toeneemt in het begin van de adolescentie, piekt als jongeren ongeveer 18 jaar zijn en daarna weer afneemt. Dit fenomeen staat bekend als de age-crime curve (FARRINGTON, 1986). Om deze redenen wordt in de analyses gecontroleerd voor sekse en leeftijd. Omdat er data worden ge- bruikt uit twee verschillende afnamejaren (2005 en 2010), wordt tevens gecontroleerd voor het afnamejaar. Op deze wijze wordt gecorrigeerd voor een mogelijk periode-effect.

Analyse

De focus in dit artikel ligt op de vergelijking van jongeren die online en offline bedreiging rapporteren. Daarnaast vergelijken we ook met andere vormen van antisociaal gedrag om te bepalen of online daders qua risico- en beschermende factoren meer overeenstemmen met offline bedreigers of daders van andere vormen van antisociaal gedrag, namelijk ple- gers van overige geweldsdelicten, plegers van andere delicten en niet-delinquenten. Op deze wijze kunnen de resultaten in het perspectief worden geplaatst van een normale po- pulatie jongeren.

Om duidelijk te krijgen welke van de gebruikte factoren een risico- en welke een bescher- mende component hebben voor diverse vormen van zelfgerapporteerd online en offline antisociaal gedrag zijn de schalen gedichotomiseerd, conform de methode van STOUTHAMER- LOEBER *et al.* (1993). Het brekpunt is bepaald aan de hand van de individuele score op de verdeling van de variabele. Het brekpunt van de beschermende component is vastgesteld rond de 25ste percentielscore. Voor de risicocomponent ligt het brekpunt rond de 75ste per- centielscore (STOUTHAMER-LOEBER *et al.*, 1993; 2002). Voor alle variabelen geldt dat een score van 0=neutraal en een score van 1= risico (of beschermend). Deze indeling was goed hanteer- baar bij de schalen individueel functioneren, relatie met ouders en delinquente vrienden. Het hebben van een enkele delinquente vriend is niet aangemerkt als een risico. Het blijkt namelijk dat door een lage score ten aanzien van delinquente vrienden ook als neutraal te beschouwen, de correlatie van de variabele delinquente vrienden met antisociaal gedrag sterker wordt. Ook inhoudelijk kan worden beargumenteerd dat het in de tienerperiode niet heel uitzonderlijk zal zijn als een jongere een vriend of kennis heeft die wel eens een delict heeft gepleegd, gegeven de toename van het delinquente gedrag in deze levensfase (de age- crime curve).

De schaal vrijetijdsbesteding is ingedeeld in vrijetijdsbesteding doordeweeks en vrijetijdsbesteding in het weekend. Voor alcoholgebruik is enkel gekozen voor een risicocomponent (dichotomisatie op het 25ste percentiel). Uit onderzoek van FARRINGTON en LOEBER (2000) blijkt dat deze wijze van categoriseren van de variabelen nauwelijks effect heeft op de resultaten in vergelijking met het gebruiken van continue variabelen.

Vervolgens is biviaat de samenhang tussen de verschillende variabelen en de groepen zelfgerapporteerde delinquenten onderzocht. Variabelen die een significante samenhang lieten zien, zijn meegenomen in een multinomiale logistische regressie. De resultaten worden weergegeven in termen van marginale effecten (BOROOAH, 2002; LIAO, 1994). Het marginale effect voor dummy variabelen is te interpreteren als de kans dat iemand met een bepaald kenmerk, ten opzichte van personen die dat kenmerk niet hebben, behoort tot een specifieke groep delinquenten. Het grote voordeel van marginale effecten is dat deze eenvoudiger te interpreteren zijn dan odds ratio's of regressiecoëfficiënten omdat marginale effecten weergegeven worden in percentages.

RESULTATEN

Om te onderzoeken of offline bedreigers verschillen van online bedreigers is eerst gekeken welke verschillen en overeenkomsten er zijn ten aanzien van antisociaal gedrag.

Wanneer we naar tabel 4 kijken, dan zien we dat zowel het percentage online als offline bedreigers dat ook vermogens (respectievelijk 48,1% en 47,5%) en vernielingsdelicten (respectievelijk 43,2% en 41,7%) rapporteert vrijwel gelijk aan elkaar is. Offline bedreigers rapporteren wel meer geweldsdelicten (61,3%) dan online bedreigers (40,7%). Jongeren uit de combinatiegroep rapporteren vaker een gewelds- (69,6%), vermogens- (71,0%) en vernielingsdelict (65,9%).

TABEL 4. VERDELING GROEPEN DELINQUENTEN OVER DELICTEN

	Bedreiging			Geweld (N=509)	Ander delict (N=532)
	Online (N=81)	Offline (N=240)	On/offline (N=138)		
Geweld	40,7%	61,3%	69,6%	-	-
Vermogen	48,1%	47,5%	71,0%	32,8%	69,9%
Vernieling	43,2%	41,7%	65,9%	29,9%	44,7%

Wanneer we kijken naar de groep jongeren die een geweldsdelict rapporteert, dan zien we dat 32,8% van hen ook een vermogensdelict rapporteert en 29,9% rapporteert tevens een vernielingsdelict. Deze percentages zijn lager dan de percentages bij de andere groepen delinquente jongeren. De groep jongeren die een ander delict (vernieling en/of vermogen en/of drugshandel) rapporteert dan een geweldsdelict rapporteert ook een hoog percentage vermogensdelicten (69,9%). Op dit punt verschilt deze groep vrijwel niet van de combinatiegroep. Verder rapporteert 44,7% een vernielingsdelict. Dit percentage verschilt nauwelijks van de gerapporteerde percentages door online bedreigers en offline bedreigers.

Om te bepalen welke risico- en beschermende factoren samenhangen met antisociaal gedrag, is eerst biviaat gekeken naar de samenhang tussen de verschillende factoren en de vijf delinquente groepen (zie tabel 5). De groep niet-delinquente jongeren diende als referentiecategorie. In bivariate multinomiale regressieanalyses is gekeken of de regressiecoëfficiënten van de delinquente groepen significant ($p < 0,01$) verschilden van de niet-delinquente groep. Indien er bij een van de groepen sprake was van een significant verschil, is de

factor meegenomen in de vervolganalyse. Door deze strenge significantietoets is de kans op kanskapitalisatie verkleind.

Uit de resultaten in tabel 5 blijkt dat er geen risico-effect uitgaat van de mate waarin ouders informeren naar de activiteiten van hun kinderen. Zowel vrijetijdsactiviteiten doorde-weeks als in het weekend hebben geen beschermend effect. Alle overige factoren laten wel een significant effect zien op een van de vijf delinquentengroepen en worden meegenomen in de vervolganalyse.

TABEL 5. BIVARIATE SAMENHANG RISICO- EN BESCHERMEDE FACTOREN MET ANTISOCIAAL GEDRAG, B (S.E.), N=4.490

Niet delinquent = Ref.cat	Bedreiging									Geweld (N=509)	Ander delict (N=532)				
	Online (N=81)			Offline (N=240)			Combigr groep (N=138)								
Individueel functioneren															
Beschermend	-1,67	(0,47)	***	-1,10	(0,23)	***	-2,52	(0,59)	***	-0,59	(0,13)	***	-0,65	(0,13)	***
Risico	0,69	(0,24)	**	0,80	(0,15)	***	1,17	(0,18)	***	0,48	(0,11)	***	0,53	(0,11)	***
Openheid naar ouders															
Beschermend	-0,38	(0,31)		-0,73	(0,20)	***	-1,10	(0,35)	**	-0,81	(0,14)	***	-0,85	(0,14)	***
Risico	0,71	(0,26)	**	0,83	(0,15)	***	1,48	(0,19)	***	0,71	(0,11)	***	0,76	(0,11)	***
Informeren door ouders															
Beschermend	-0,48	(0,30)		-0,47	(0,18)	**	-0,37	(0,23)		-0,13	(0,12)		-0,27	(0,11)	
Risico	-0,08	(0,28)		0,22	(0,16)		0,10	(0,21)		0,06	(0,12)		-0,21	(0,12)	
Controle door ouders															
Beschermend	-0,27	(0,30)		-0,95	(0,21)	***	-0,50	(0,26)		-0,23	(0,12)		-0,66	(0,13)	***
Risico	0,26	(0,28)		0,22	(0,16)		0,81	(0,20)	***	0,29	(0,12)		0,33	(0,11)	**
Delinquente vrienden															
Beschermend	-0,98	(0,27)	***	-1,95	(0,17)	***	-2,04	(0,27)	***	-1,47	(0,11)	***	-1,45	(0,11)	***
Risico	1,77	(0,33)	***	1,68	(0,20)	***	2,51	(0,23)	***	1,40	(0,17)	***	1,19	(0,17)	***
Vrijetijd doordeweeks															
Beschermend	-0,31	(0,47)		-0,74	(0,33)		-0,60	(0,43)		-0,25	(0,19)		-0,17	(0,18)	
Risico	0,75	(0,33)		0,63	(0,21)	**	1,22	(0,23)	***	0,30	(0,17)		0,41	(0,16)	
Vrijetijd in het weekend															
Beschermend	0,11	(0,38)		-0,39	(0,27)		-0,57	(0,43)		-0,03	(0,16)		-0,32	(0,18)	
Risico	1,25	(0,27)	***	0,93	(0,18)	***	1,83	(0,19)	***	0,64	(0,14)	***	0,90	(0,13)	***
Alcoholgebruik															
Risico	0,82	(0,24)	**	1,02	(0,14)	***	1,91	(0,18)	***	0,72	(0,11)	***	1,25	(0,10)	***

p<.01 *p<.001

Een multinomiale logistische regressie is uitgevoerd om te bepalen of de zes onderscheiden groepen van elkaar verschillen qua risico- en beschermende factoren. Hiervoor wordt gekeken naar de marginale effecten. De resultaten staan in tabel 6. In de analyses is gecontroleerd voor sekse. Meisjes hebben een 5,7% kleinere kans om een overig geweldsdelict te rapporteren dan jongens. Daarnaast hebben zij een 6,6% grotere kans dan jongens om in de niet-delinquente groep te zitten. Ook is gecontroleerd voor leeftijd en afnamejaar. Met betrekking tot leeftijd zien we dat de 14-17-jarigen een grotere kans hebben om offline bedreiging of een ander delict te rapporteren dan de 10-13-jarigen. De jongere groep heeft juist een grotere kans om in de niet-delinquente groep te zitten. Wat betreft afnamejaar zien we geen significante verschillen.

In lijn met bevindingen uit eerder onderzoek zien we geen risicofactoren bij de niet-delinquente groep. We zien wel een aantal specifieke beschermende factoren. Jongeren die

weinig individuele problemen rapporteren, hebben een grotere kans om in de niet-delinquente groep te zitten. Ook geeft deze groep aan opener te zijn naar ouders en geen tot weinig delinquente vrienden te hebben.

Van de drie groepen bedreigers vinden we bij jongeren uit de combinatiegroep de meeste significante risicofactoren. Individuele problemen, weinig openheid naar ouders, veel delinquente vrienden, veel ongestructureerde vrijetijdsactiviteiten in het weekend en alcoholgebruik hangen samen met een grotere kans op het rapporteren van zowel online als offline bedreiging. Dit komt overeen met de veronderstelling dat het risicofactorenmodel vooral een verklaring biedt voor ernstige vormen van delinquent gedrag (LOEBER *et al.*, 2008; FARRINGTON & WELSH, 2007), waartoe de combinatiegroep gerekend kan worden.

Bij de online bedreigers zien we juist relatief weinig significante verbanden met de risico- en beschermende factoren. Alleen delinquente vrienden blijken een significante risicofactor voor online bedreiging. Dit resultaat komt overeen met het onderzoek van HOLT *et al.* (2010) die eveneens een significant verband vond tussen delinquente vrienden en online bedreiging. De resultaten wijken echter af van de onderzoeken van YBARRA & MITCHELL (2004) en STICCA *et al.* (2013). Zij vonden ook risico's ten aanzien van het gezin en middelengebruik.

De groep offline bedreigers vormt een middengroep. Zij ervaren significant meer risico ten aanzien van individuele problemen en delinquente vrienden. Bij de groep online bedreigers en de groep offline bedreigers ligt het aantal risicofactoren en het gebrek aan beschermende factoren lager in vergelijking met de groepen overige delinquenten.

Jongeren die aangeven een overig geweldsdelict of ander delict te hebben gepleegd, hebben net als de combinatiegroep een grotere kans op risicofactoren en een lagere kans op beschermende factoren. De verbanden voor deze groep zijn sterker dan de verbanden voor de drie groepen bedreigers.

TABEL 6 MULTINOMIALE LOGISTISCHE REGRESSIE MET MARGINALE EFFECTEN (S.E.), N=4.490

	Bedreiging							Geweld (N=509)	Ander delict (N=532)			Niet delinquent (N=2.990)						
	Online (N=81)		Offline (N=240)		Combigrp (N=138)													
Intercept	1,7			3,9			1,1			10,9			12,1			70,3		
Controlevariabelen																		
Sekse (0=man, 1=vrouw)	-0,4	(0,4)		-1,1	(0,6)		0,0	(0,2)		-5,7	(1,1)	***	0,6	(1,1)		6,6	(1,7)	***
Leeftijd (0=10-13, 1=14-17)	0,5	(0,5)		1,7	(0,7)	*	0,3	(0,3)		-1,0	(1,2)		6,9	(1,3)	***	-8,3	(1,9)	***
Afnamejaar (0=2005, 1=2010)	0,1	(0,4)		-0,7	(0,6)		0,0	(0,2)		0,7	(1,1)		1,3	(1,2)		-1,5	(1,8)	
Individueel functioneren																		
Beschermend	-1,7	(0,4)	***	-2,2	(0,7)	**	-1,6	(0,3)	***	-2,7	(1,3)	*	-3,1	(1,3)	*	11,2	(2,0)	***
Risico	0,7	(0,5)		2,7	(0,9)	**	1,0	(0,4)	**	2,1	(1,4)		3,6	(1,5)	*	-10,2	(2,2)	***
Openheid naar ouders																		
Beschermend	0,3	(0,6)		-0,7	(0,8)		-0,4	(0,3)		-4,6	(1,2)	***	-4,6	(1,3)	**	10,0	(2,0)	***
Risico	0,2	(0,5)		0,4	(0,7)		0,7	(0,3)	*	4,1	(1,4)	**	3,3	(1,5)	*	-8,7	(2,2)	***
Informeren door ouders																		
Beschermend	-0,4	(0,5)		-0,5	(0,7)		0,1	(0,3)		2,8	(1,4)	*	0,7	(1,3)		-2,7	(2,0)	
Controle door ouders																		
Beschermend	0,3	(0,6)		-1,3	(0,7)		0,6	(0,4)		1,9	(1,4)		-1,5	(1,4)		1,5	(2,1)	
Risico	-0,2	(0,5)		-0,8	(0,6)		0,2	(0,3)		-0,8	(1,2)		-0,6	(1,2)		2,2	(2,0)	

	Bedreiging									Geweld (N=509)	Ander delict (N=532)	Niet delinquent (N=2.990)						
	Online (N=81)			Offline (N=240)			Combigrp (N=138)											
Delinquente vrienden																		
Beschermend	-0,5	(0,5)		-6,0	(0,9)	***	-1,7	(0,5)	***	-10,5	(1,4)	***	-9,2	(1,4)	***	28,0	(1,9)	***
Risico	2,6	(1,2)	*	5,6	(1,5)	***	3,3	(1,0)	**	10,1	(2,3)	***	5,9	(2,1)	**	-27,5	(3,6)	***
Vrijetijd doordeweeks																		
Risico	0,6	(0,8)		0,5	(1,0)		0,5	(0,4)		-0,1	(1,8)		0,3	(2,0)		-1,8	(3,1)	
Vrijetijd in het weekend																		
Risico	1,0	(0,7)		0,5	(0,8)		1,0	(0,4)	*	-0,1	(1,5)		1,4	(1,6)		-3,9	(2,7)	
Alcoholgebruik																		
Risico	0,0	(0,5)		-0,4	(0,6)		0,8	(0,4)	*	1,1	(1,4)		3,6	(1,4)	*	-5,1	(2,2)	*

*p<.05 **p<.01 ***p<.001

DISCUSSIE

Ons doel was na te gaan welke verschillen er zijn tussen jongeren die online bedreiging rapporteren, jongeren die offline bedreiging rapporteren en jongeren die dat beide doen in hun zelfgerapporteerde delinquente gedrag en in risico- en beschermende factoren. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar een eventuele overlap tussen kenmerken van daders van online en offline antisociaal gedrag, terwijl inzicht hierin belangrijke implicaties met zich mee brengt voor de aanpak van online antisociaal gedrag. Om te onderzoeken of we te maken hadden met aparte categorieën van delictplegers zijn de drie groepen ook vergeleken met jongeren die geweld, andere delicten of helemaal geen delicten rapporteerden. In deze studie is gebruik gemaakt van data uit de MZJ, afnamejaren 2005 en 2010. De belangrijkste bevinding uit dit onderzoek is dat jongeren die alleen online bedreiging rapporteren maar weinig verschillen van niet-delinquente jongeren. Jongeren die zowel online als offline bedreiging rapporteren, hebben een veel zwaarder risicoprofiel.

Voor we onze resultaten in een bredere context plaatsen, gaan we eerst in op een aantal beperkingen die ons onderzoek kent. Zo moet bedacht worden dat de studie gebruik maakt van cross-sectionele data waardoor het niet mogelijk is om uitspraken te doen met betrekking tot causaliteit. Een andere beperking is dat zowel online bedreiging als offline bedreiging gemeten is aan de hand van slechts één vraag. De delicten waarnaar in de MZJ gevraagd wordt, hebben betrekking op misdrijven die in het Nederlandse wetboek van strafrecht staan. Omdat het wetboek niet heel concreet is, meten de vragen niet de complexiteit van het delict. Desondanks zijn er geen aanwijzingen dat de beperkte meting van bedreiging ten koste gaat van de validiteit van de resultaten. Online bedreiging correleert, zoals verwacht, sterk met een aantal risicofactoren en met offline bedreiging. Hoewel de complexiteit van bedreiging niet in beeld gebracht kan worden met deze vragen, geven de vragen wel een goede indicatie van de hoofdgedraging. De overige delicten in de MZJ worden op eenzelfde wijze bevraagd en zijn al vaker in onderzoek gebruikt. In deze onderzoeken zijn nooit problemen met de validiteit gebleken.

Zoals gezegd, blijkt uit ons onderzoek dat jongeren die alleen online bedreiging rapporteren maar weinig verschillen van niet-delinquente jongeren. Jongeren die zowel online als offline bedreiging rapporteren, hebben een veel zwaarder risicoprofiel. Kijken we specifiek naar het rapporteren van andersoortige delicten, dan blijkt dat online bedreigers minder geweldsdelicten rapporteren dan jongeren die alleen offline bedreiging melden en jongeren uit de combinatiegroep. Qua vermogen- en vernielingsdelicten verschillen jongeren die

online en offline bedreiging melden nauwelijks van elkaar. Het percentage jongeren uit de combinatiegroep dat dit soort delicten rapporteert ligt aanzienlijk hoger.

Wanneer we kijken naar de risico- en beschermende factoren dan valt op dat de verschillende risico- en beschermende factoren vrijwel geen significante relatie hebben met de groep online bedreigers. Online bedreigers hebben alleen een grotere kans op het hebben van delinquente vrienden. Verder lijken zij het meest op de groep niet-delinquenten. Offline bedreigers hebben een grotere kans op het hebben van individuele problemen en delinquente vrienden, maar verschillen verder nauwelijks van de online bedreigers. Van de jongeren die bedreiging rapporteren, rapporteert de combinatiegroep de meeste risicofactoren. De jongeren die zowel offline als online bedreiging rapporteren, hebben een grotere kans op individuele problemen, rapporteren minder openheid naar hun ouders en hebben een grotere kans op het hebben van delinquente vrienden, ongestructureerde vrijetijdsactiviteiten in het weekend en alcoholgebruik.

De groep online bedreigers lijkt een vrij lichte groep delinquenten te zijn. Mogelijk werkt de anonimiteit van het internet drempelverlagend waardoor ze gemakkelijker overgaan tot online bedreiging, al dan niet gestimuleerd door vrienden. Gezien de hogere scores ten aanzien van geweld en individuele problemen is het mogelijk dat jongeren die offline bedreigen meer agressieproblemen hebben dan de online bedreigers. De combinatiegroep bestaat mogelijk uit jongeren met ernstige gedragsproblemen waarbij tevens sprake is van een riskante leefstijl.

We hebben ook gekeken naar jongeren die enkel een geweldsdelict (geen bedreiging) of een ander offline delict rapporteren. Jongeren die een geweldsdelict rapporteren, lijken zich daarop toe te spitsen. Zij hebben, net als de combinatiegroep, een grotere kans op een hoog aantal risicofactoren en gebrek aan beschermende factoren. Er lijkt sprake te zijn van een gewelddadige groep jongeren die zich in hoge mate laat beïnvloeden door delinquente vrienden en zich afsluit voor hun ouders. Jongeren die andere offline delicten rapporteren, rapporteren procentueel ongeveer evenveel vermogensdelicten als de combinatiegroep. Wat betreft het percentage vernielingsdelicten lijken zij juist meer op de groepen online bedreigers en offline bedreigers. Ook deze groep heeft een grote kans op een hoog aantal risicofactoren en gebrek aan beschermende factoren. Deze groep lijkt voornamelijk probleemgedrag te vertonen onder invloed van delinquente vrienden en alcohol.

Op basis van de resultaten in ons onderzoek kunnen we concluderen dat het risicofactorenmodel minder geschikt lijkt als verklaring voor jongeren die enkel online bedreiging rapporteren. Het model is wel geschikt als verklaring voor jongeren die zowel online als offline bedreiging rapporteren (de combinatiegroep). Onze bevindingen over de relaties tussen online bedreiging en risico- en beschermende factoren corresponderen slechts gedeeltelijk met de resultaten uit eerder onderzoek naar jongeren die online bedreigen. Net als in het onderzoek van HOLT *et al.* (2010) vinden ook wij een relatie tussen delinquente vrienden en online bedreiging. Het is denkbaar dat online bedreigers vooral die groep jongeren betreft die door vrienden worden aangezet tot het plegen van gelegenheidsdelicten, waaronder online bedreiging. Meerdere studies wijzen immers op vrienden als katalysator voor het plegen van delinquent gedrag (zie WARR, 2009).

Onze resultaten wijken echter af van de onderzoeken van YBARRA en MITCHELL (2004) en STICCA *et al.* (2013). Zij vonden dat ook risico's ten aanzien van het gezin (YBARRA & MITCHELL, 2004) en middelengebruik (YBARRA & MITCHELL, 2004; STICCA *et al.*, 2013) samenhangen met online bedreiging. Bij de groep online bedreigers in ons onderzoek werden deze verbanden niet gevonden. In dit geval zouden we in het verlengde van CAPPELER (2001) kunnen constateren dat het klassieke risicofactorenmodel voor offline bedreiging slechts beperkt opgaat voor plegers van enkel online bedreiging.

Het is mogelijk dat de risicofactoren niet specifiek genoeg zijn gesteld voor jongeren die alleen online bedreigen. Zo hebben bijvoorbeeld de vragen over ouderlijke supervisie vooral betrekking op offline supervisie en niet op informeren door ouders over surfgedrag en dergelijke. In hoeverre dit standhoudt, is de vraag want opvallend is dat openheid naar ouders, informeren door ouders en controle door ouders weinig tot geen samenhang vertonen met de drie groepen bedreigers, terwijl er wel een significante relatie is gevonden tussen openheid naar ouders en jongeren die een geweldsdelict of ander delict hebben gerapporteerd.

Dat we bij de combinatiegroep veel verbanden vinden met risicofactoren en het ontbreken van beschermende factoren is op zich niet zo gek, want het risicofactorenmodel biedt vooral een verklaring voor ernstige vormen van delinquent gedrag (zie LOEBER *et al.*, 2008; FARRINGTON & WELSH, 2007), waartoe we deze laatste groep wel kunnen rekenen. De combinatiegroep blijkt op meerdere fronten meer delinquent gedrag te rapporteren en rapporteert ook op meerdere domeinen risico's. Onze resultaten zouden er dan op kunnen wijzen dat de jongeren die risicofactoren in meerdere domeinen laten zien, niet alleen offline diverse vormen van delinquent gedrag rapporteren, maar ook online aan de slag gaan met het plegen van delicten.

Voor de aanpak van online antisociaal gedrag, geven onze bevindingen belangrijke inzichten. Het risicofactorenmodel lijkt een minder goede verklaring te bieden voor jongeren die alleen online bedreiging rapporteren. Deze groep toont duidelijke verschillen met jongeren die zowel online als offline bedreigen. Daarom lijkt een aparte aanpak van de groep die alleen online bedreigt noodzakelijk. Omdat vrienden een mogelijke katalysator vormen, is het wellicht interessant om bij de aanpak van online antisociaal gedrag meer te focussen op de onderliggende groepsprocessen die hierbij een rol spelen. Voor de combinatiegroep lijkt het risicofactorenmodel wel een verklaring te bieden. Voor de aanpak van deze groep betekent dit dat bestaande interventies kunnen worden ingezet. Voor hen lijkt internet immers alleen een extra platform te zijn om antisociaal gedrag te vertonen.

Dit onderzoek heeft laten zien dat met name bij jongeren die zowel online als offline bedreiging rapporteren bekende risicofactoren aanwezig zijn. Voor de theorievorming wordt bevestigd dat waar sprake is van een cumulatie van delictgedrag, er ook sprake is van meer risicofactoren. Dit was al bekend voor offline antisociaal gedrag, maar nog niet voor online antisociaal gedrag. Meer onderzoek is nodig om deze theorie verder te toetsen en te bezien of het risicofactorenmodel alleen een verklaring biedt voor jongeren die zowel online als offline antisociaal gedrag vertonen, of ook voor jongeren die alleen online ernstig antisociaal gedrag vertonen.

REFERENTIES

- BOROAH, V.K. (2002). *Logit and probit. Ordered and multinomial models*. Thousand Oaks: Sage.
- BRONFENBRENNER, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CAPPELER, W. (2001). Not such a neat net: some comments on virtual criminality. *Social & Legal Studies*, 10(2), 229-242.
- CATALANO, R.F., OESTERLE, S., FLEMING, C.B. & HAWKINS, J. D. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the Social Development Research Group. *Journal of School Health*, 74(7), 252-261.
- DEMPSEY, A.G., SULKOWSKI, M.L., DEMPSEY, J. & STORCH, E.A. (2011). Has cyber technology produced a new group of peer aggressors? *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(5), 297-302.

- FARRINGTON, D.P. (1986). Age and crime. *Crime and justice*, 189-250.
- FARRINGTON, D.P. (2003). Developmental and life-course criminology: key theoretical and empirical issues. *Criminology*, 41, 221-256.
- FARRINGTON, D.P. & LOEBER, R. (2000). Some benefits of dichotomization in psychiatric and criminological research. *Criminal Behavior and Mental Health*, 10, 100-122.
- FARRINGTON, D.P. & WELSH, B.C. (2007). *Saving children from a life of crime: early risk factors and effective interventions*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- FELSON, M. (1998). *Crime & everyday life*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- FINERAN, S. & BOLEN, R.M. (2006). Risk factors for peer sexual harassment in schools. *Journal of interpersonal violence*, 21(9), 1169-1190.
- GARG, V., KOSTER, T. & CAMP, L.J. (2013). Cross-country analysis of spambots. *EURASIP Journal on Information Security*, 1(3), 1-13.
- GOODMAN, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586.
- GRABOSKY, P.N. (2001). Virtual criminality: Old wine in new bottles? *Social & Legal Studies*, 10(2), 243-249.
- HEMPHILL, S.A., KOTEVSKI, A., TOLLIT, M., SMITH, R., HERRENKOHL, T.I., TOUMBOUROU, J.W. & CATALANO, R.F. (2012). Longitudinal predictors of cyber and traditional bullying perpetration in Australian secondary school students. *Journal of Adolescent Health*, 51(1), 59-65.
- HOLT, T.J. & BOSSLER, A.M. (2013). Examining the Relationship Between Routine Activities and Malware Infection Indicators. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(4), 420-436.
- HOLT, T.J., BOSSLER, A.M. & MAY, D.C. (2010). Low self-control, deviant peer associations, and juvenile cyberdeviance. *American Journal of Criminal Justice*, 37(3), 378-395.
- KERSTENS, J. & VEENSTRA, S. (2013). Cyberpesten vanuit een criminologisch perspectief. *Tijdschrift voor Criminologie*, 55(4), 375-393.
- KLPD DIENST NATIONALE RECHERCHE (2009). *High Tech Crime: Criminaliteitsbeeldanalyse 2009*. Z. pl.: Korps Landelijke Politiediensten.
- LAAN, A.M. VAN DER & BLOM, M. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC.
- LIAO, T.F. (1994). *Interpreting probability models. Logit, probit, and other generalized linear models*. Thousand Oaks: Sage.
- LIPSEY, M.W. & DERZON, J.H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research. In R. LOEBER & D.P. FARRINGTON (eds.), *Serious and violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions*. London: Sage, 86-106.
- LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A. & ÓLAFSSON, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children: Full Findings*. London: EU Kids Online, LSE.
- LOEBER, R., SLOT, N.W. & STOUTHAMER-LOEBER, M. (2008). A cumulative developmental model of risk and promotive factors. In R. LOEBER, N.W. SLOT, P.H. VAN DER LAAN & M. HOEVE (eds.), *Tomorrow's criminals. The development of child delinquency and effective interventions*. Farnham: Ashgate, 133-161.
- OSGOOD D.W. & ANDERSON, A.L. (2004). Unstructured socializing and rates of delinquency. *Criminology*, 42(3), 519-549.
- OSGOOD, D.W., WILSON, J.K., O'MALLEY, P.M., BACHMAN, J.G. & JOHNSTON, J.D. (1996). Routine activities and individual deviant behavior. *American Sociological Review*, 61(4), 635-655.
- PERREN, S. & GUTZWILLER-HELFENFINGER, E. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 195-209.

- ROSENFELD, B. (2004). Violence Risk Factors in Stalking and Obsessional Harassment A Review and Preliminary Meta-Analysis. *Criminal justice and behavior*, 31(1), 9-36.
- RUTTER, M., GILLER, A. & HAGELL, A. (1998). *Antisocial behavior by young people*. Cambridge: University Press.
- SOURANDER, A., BRUNSTEIN KLOMEK, A., IKONEN, M., LINDROOS, J., LUNTAMO, T., KOSKELAINEN, M., RISTKARI, T. & HELENIUS, H. (2013). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. A population-based study. *Archives of General Psychiatry*, 67(7), 720-728.
- STATTIN, H. & KERR, M. (2000). Parental monitoring: a reinterpretation. *Child development*, 71(4), 1072-1085.
- STICCA, F., RUGGIERI, S., ALSAKER, F. & PERREN, S. (2013). Longitudinal risk factors for cyberbullying in adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23, 52-67.
- STOUTHAMER-LOEBER, M., LOEBER, R., FARRINGTON, D.P., ZHANG, Q., KAMMEN, W.B. VAN & MAGUIN, E. (1993). The double edge of protective and risk factors for delinquency: interrelations and developmental patterns. *Development and Psychopathology*, 5, 683-701.
- STOUTHAMER-LOEBER, M., LOEBER, R., WEI, E.H., FARRINGTON, D.P. & WIKSTRÖM, P.-O.H. (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 111-123.
- TOKUNAGA, R.S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277-287.
- VERBURG, I. (2010). *Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit: steefproeftrekking, nonresponanalyse en weging*. Den Haag: CBS.
- WARR, M. (2009). Peers and delinquency. In M.D. KROHN, A.J. LIZOTTE & G.P. HALL (eds.), *Handbook on Crime and Deviance*. New York: Springer, 383-404.
- WEERMAN, F. (2003). Crimineel gedrag en criminele leeftijdgenoten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(1), 2-16.
- WIKSTRÖM, P.-O.H. & BUTTERWORTH, D.A. (2006). *Adolescent crime. Individual difference and lifestyles*. Devon: Willan Publishing.
- YAR, M. (2005). The novelty of 'cybercrime'. An assessment in light of routine activity theory. *European Journal of Criminology*, 2(4), 407-427.
- YBARRA, M.L. & MITCHELL, K.J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319-336.
- ZEBEL, S., VRIES, P. DE, GIEBELS, E., KUTTSCHREUTER, M. & STOL, W. (2014). *Jeugdige daders van cybercrime in Nederland: Een empirische verkenning*. Enschede: Universiteit Twente.